

ЗАГАЛЬНА ШКОЛА

В. Сидоренко

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор навчально-наукового центру підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ)

В. Стешенко

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і методики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет

УДК 37.035.3:371.3:6

**ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ ЯК
ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ**

У статті показана необхідність формування в учнів сучасної загальноосвітньої школи технологічної культури, на що спрямований зміст відповідного курсу «Трудове навчання». При чому, під технологією слід розуміти різноманітні способи перетворювальної діяльності людини. Розкрито характерні особливості нової навчальної програми з трудового навчання для 5-9 класів, які й забезпечують можливість формування в учнів технологічної культури.

Ключові слова: *метод проектів; технологія; технологічна культура; трудове навчання.*

В. Сидоренко

доктор педагогических наук, профессор, член-корреспондент НАПН Украины, директор учебно-научного центра подготовки и аттестации научных и научно-педагогических кадров высшей квалификации Национального университета биоресурсов и природопользования Украины (Киев)

В. Стешенко

доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и методики технологического и профессиоального образования ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет

**ТРУДОВОЕ ОБУЧЕНИЕ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ
КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ
КУЛЬТУРЫ УЧАЩИХСЯ**

В статье показана необходимость формирования в учащихся современной общеобразовательной школы технологической культуры, на что направлено содержание соответствующего курса «трудовое

обучение». При этом, под технологией следует понимать разнообразные способы преобразовательной деятельности человека. Раскрыты характерные особенности новой учебной программы по трудовому обучению для 5-9 классов, которые и обеспечивают возможность формирования в учащихся технологической культуры.

Ключевые слова: метод проектов; технология; технологическая культура; трудовое обучение.

V. Sidorenko

Doctor of pedagogical sciences, professor, corresponding member of NAPS of Ukraine, Director navchalno and Research Center training and attestation of scientific and scientific-pedagogical personnel qualifications visshey National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Kiev)

V. Steshenko

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of Department pedagogy and methodology of technical and vocational education SHEI «Donbass State Pedagogical University»

EMPLOYMENT IN GENERAL EDUCATION SCHOOLS AS A BASIS OF TECHNOLOGICAL CULTURE OF PUPILS

The article shows the necessity of forming a modern comprehensive school pupils technological culture, which is aimed at the content of the course "labor training". At the same time, the technology must be understood under a variety of ways of converting human activity. Revealed the characteristic features of the new curriculum on labor education for grades 5-9, which can ensure the possibility of the formation of students in technological culture.

Keywords: project method; technology; technological culture; labor training.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Характер технічної оснащеності суспільства та наявних технологій у їх сукупності відображають рівень інтелектуального, духовного потенціалу суспільства, можливості самореалізації кожної людини. Безперечно, що підростаючому поколінню потрібно оволодівати знаннями про сутність технологічних перетворень навколишньої дійсності. В кожного школяра повинні бути сформовані чіткі уявлення про способи перетворювальної діяльності людини, її еволюцію та тенденції розвитку, результати й наслідки впливу на особистість, суспільство та природу.

Для цього, як відомо, в Базовому навчальному плані загальноосвітньої школи існує освітня галузь під назвою «Технологія», яка реалізується головним чином навчальним предметом «Трудове навчання». Технологічну підготовку учнів у процесі вивчення цього предмета сьогодні слід розглядати на основі розширеного розуміння технології як способу перетворювальної діяльності людини. Відповідно, визначення цілей сучасної технологічної підготовки школярів і можливостей

формування в учнів такої культури в процесі вивчення курсу «Трудове навчання» є педагогічною проблемою, яка обумовлена появою протиріччя між новими шарами культури, що пов'язані з науково-технологічним процесом, і адекватністю їх відображення в освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У визначенні мети технологічної підготовки в школі слід спиратися на динамічну концепцію культури, яка розкрита в працях Н. Злобіна, М. Кагана, Е. Маркаряна, Н. Тарасенко та ін. Саме поняття культури трактується вченими як результат людської діяльності, всього того, що створено розумом і руками людини, так і як сама діяльність, де людина виступає суб'єктом останньої. Культура охоплює все те, що творить суб'єкт, освоюючи навколишній світ: і те, що він створює, і те, як він створює.

Формулювання цілей статті. Розкрити необхідність та показати можливості нової навчальної програми з трудового навчання для 5-9 класів щодо формування в учнів технологічної культури.

Виклад основного матеріалу. Оскільки культуру можна уявити як сукупність різноманітних проявів людської діяльності, то технологічний спосіб освоєння світу людиною слід визначити як одну з форм культури, поза якою (як і поза людським буттям), вона неможлива, тобто технологічною культурою. При чому, перетворювальна діяльність людини виступає частиною загальної культури, технологічним змістом культури. Тому метою технологічної підготовки в школі має стати розвиток технологічної культури учнів як елемента їх загальної культури, що забезпечує інтегрованість особистості в систему національної та світової культур.

Необхідність формування технологічної культури школярів у процесі трудового навчання обумовлена тим, що сучасний технологічний розвиток впливає не тільки на природу, суспільство, людину, але може викликати й непоправні, трагічні наслідки для існування людської цивілізації. В подібній технологічній реальності загострюється етична проблема відповідальності людини за свої дії в технологічних ситуаціях і відносинах, коли багато чого залежить від його моральності та розумності. Відчуття та усвідомлення відповідальності визначають розвиток технології, виступаючи їх найважливішим стимулом. Здатність же людини взяти цю відповідальність на себе, вибрати оптимальну лінію поведінки, передбачати не тільки ближні, а й віддалені наслідки своєї діяльності, багато в чому залежать від її технологічної культури.

Практичне засвоєння технологічних закономірностей перетворювальної діяльності, оволодіння способами, засобами та культурою праці, професійне самовизначення може здійснюватись тільки при наявності в структурі загальної середньої освіти відповідної самостійної освітньої галузі. Вона покликана забезпечувати формування

культури праці, технічної культури, практичних знань і вмінь, що відображають поширені способи, засоби, процеси, результати та наслідки пізнання, застосування, отримання або перетворення об'єктів природного, штучного й соціального середовища, чого не забезпечує жодний інший напрям загальної середньої освіти.

Все це диктує необхідність докорінній зміні орієнтирів визначення змісту трудового навчання та пошуку підходів до його організації в загальноосвітній школі. Так, існуюча ще наприкінці минулого століття система трудового навчання вичерпала свої можливості. Підтвердженням цього стало зневажливе ставлення в суспільстві до трудового навчання як шкільного навчального предмета. Про це неодноразово велася відверта розмова в освітянській пресі, на сторінках фахового журналу «Трудова підготовка в сучасній школі», на чисельних науково-практичних конференціях і семінарах. Завдяки цьому з'явилися цікаві ідеї, корисні пропозиції, які поступово окреслили заходи, спрямовані на подолання існуючих суперечностей між реальним станом трудового навчання школярів і існуючими умовами його здійснення.

Новий час вимагав і нових підходів до визначення змісту трудового навчання. У зв'язку із запровадженням у загальну середню освіту особистісно-орієнтованого навчання в основу програми з трудового навчання (2005 р.) було покладено метод проектів. При чому, передбачалося, що включення в трудове навчання процесів проектування збагатить його зміст, всебічно сприятиме розвитку творчих здібностей учнів, створить умови для формування в них продуктивної уяви – мисленого творення образу об'єкту пізнання на основі перетворення власного досвіду та інтеграції отриманих раніше знань.

Із запровадженням такої програми вдалося зняти цілий ряд складних питань, і в першу чергу, відійти від вкрай застарілого характеру проведення уроків трудового навчання. Але, на жаль, при розробці програми було допущено двох суттєвих концептуальних помилок. По-перше, метод проектів чомусь став розглядатися як основа побудови всього процесу трудового навчання, а не як спосіб реалізації його змісту. По-друге, конкретні розробники програми не змогли перебороти застарілі уявлення про зміст трудового навчання, й тому на нові ідеї «наклався» старий традиційний зміст, від якого побоялися відійти. Найгіршим наслідком цього було те, що закладний у програму зміст перевищив межі відведених на його засвоєння годин.

Прикро, але через непідготовленість і відсутність належного наукового супроводу та методичного забезпечення реалізація методу проектів не знайшла повсюдної підтримки вчителів. Навчальні проекти учнів зводилися до виготовлення традиційних виробів, дещо «прикрашених» атрибутами проектної діяльності (як тут не згадати

проекти стільничок, стільчиків, молотків, фартушків, наволочок тощо). Чогось більш сучасного, чи проектування традиційних об'єктів (за невеликим винятком, коли учні залучалися до створення проектів міста майбутнього, екологічно чистого автовокзалу тощо), так і не з'явилося. Але, досвід зарубіжних колег свідчить про те, що поле діяльності тут необмежене.

Подальша необхідність суттєвого оновлення змісту трудового навчання в останні роки стала ще більш гостро відчувалася в педагогічному середовищі України. Результатом наполегливої праці науковців і творчих учителів стала нова навчальна програма з трудового навчання для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (2012 р.). Зміст цієї програми ще більш сприяє формуванню технологічної культури в учнів. На це спрямована й головна мета навчального предмета, яка полягає у формуванні технологічно освіченої особистості, підготовленої до самостійного життя та активної перетворювальної діяльності в умовах сучасного високотехнологічного, інформаційного суспільства.

Відповідно до цього сформульовано й завдання трудового навчання:

- 1) формування цілісного уявлення про матеріальне виробництво, роль техніки, проектування і технологій у розвитку суспільства;
- 2) ознайомлення учнів з виробничим середовищем, традиційними, сучасними та перспективними технологіями обробки матеріалів, декоративно-ужитковим мистецтвом;
- 3) формування здатності розвивати надбання рідної культури з використанням засобів декоративно-ужиткового мистецтва;
- 4) набуття учнями досвіду провадження технологічної діяльності, партнерської взаємодії і ціннісних ставлень до трудових традицій;
- 5) формування технологічних умінь і навичок учнів;
- 6) сприяння усвідомленню учнями значущості ролі технологій як практичного втілення наукових знань;
- 7) реалізація здібностей та інтересів учнів у сфері проектно-технологічної діяльності та технічної творчості;
- 8) створення умов для самореалізації та професійного самовизначення кожного учня;
- 9) оволодіння вміннями оцінювати власні результати предметно-перетворювальної діяльності та рівня сформованості ключових і предметних компетентностей.

У змісті програми відповідно до вимог Державного стандарту освітньої галузі «Технологія» в основній школі закладено можливості для реалізації таких змістових ліній: 1) основи матеріалознавства; 2) технологія виготовлення виробів; 3) основи техніки, технологій і проектування; 4) технологія побутової діяльності. Передбачається, що кожна змістова лінія сприятиме формуванню культури виконання

трудова дія, розширенню кругозору учнів.

І хоч зміст трудового навчання в новій програмі отримав чітко виражену прикладну спрямованість й реалізується переважно шляхом застосування практичних методів і форм організації занять, однак, як бачимо, він сприяє формуванню в учнів основних складових технологічної культури: культуру праці, дизайну, екологічну, економічну, підприємницьку, а також культуру людських відносин тощо.

Головна відмінність цієї програми полягає в тому, що зміст трудового навчання спрямовується на засвоєння учнями знань і формування вмінь, необхідних для забезпечення якості власного життя, тобто всього того, що знадобиться особистості в повсякденності. Прарота такої позиції засвідчується й висловом древньоримського філософа Сенеки, який зазначав, що: «Ми вчимося не для школи, а для життя». Відповідно нова програма передбачає розкриття сутності людської діяльності, яка спрямованої на задоволення власних потреб: від задуму до реалізації, від пізнання процесів, що покладені в основу найрізноманітніших технологій, до уявлення про важливість власної діяльності для себе й для суспільства.

Зміст нової програми також спрямований на те, щоб зацікавити учнів діяльністю, в якій народжуються цікаві та корисні речі, виготовлені власними руками. Цьому сприяє формуванню в учнів умінь і навичок з обробки простих матеріалів, правильного уявлення про навколишню дійсність, розширення загального та політехнічного кругозору, виховання свідомого ставлення до праці. Зазначена предметна діяльність одночасно є й пізнавальною, тому вона стає для дітей формою мислення та джерелом розумового розвитку. Окрім того, залучення учнів до участі у виготовленні різних виробів є ефективним засобом розвитку їх організму, вдосконалення координації рухів та інших сенсомоторних якостей особистості. Важливою особливістю програми стала закладена в ній можливість познайомити учнів з доступними для їх розуміння професіями. Цим самим було забезпечено створення для учнів першої сходинки щодо вибору майбутньої професії.

Формуванню в учнів технологічної культури, зокрема культури праці, сприяє залучення їх до предметно-перетворювальної діяльності, яка передбачає широке використання в навчальному процесі простих і доступних матеріалів. Робота з найдоступнішими в існуючих умовах матеріалами забезпечить розвиток у них не тільки рухливості рук, а й залученню до фантазування, що поведе їх у дивну країну, де пізнається та переживається одне із самих чудових почуттів – радість творіння. Робота з різними матеріалами розширюватиме уявлення учнів про навколишній світ, а ручна праця сприятиме розвитку сенсомоторики, узгодженості в роботі очей, рук, координації рухів, гнучкості, точності. Як тут не згадати

вислів В. Сухомлинського про те, що «Витоки здібностей і дарувань дітей – на кінчиках їх пальців. Від пальців, образно говорячи, йдуть найтонші струмочки, які живлять джерело творчого мислення». Необхідність якнайширшого залучення учнів до ручної обробки матеріалів доведена й ученими-фізіологами, які з'ясували, що третина закінчень мозку припадає саме на руки. Тому, щоб виникли імпульси, які відповідають за роботу мозку людини, необхідно забезпечити роботу рукам.

На вирішальне значення ручної праці неодноразово вказував і відомий польський учений-гуманіст Тадеуш Вацлав Новацький. Він відзначав, що це питання вирішує не тільки індивідуальний розвиток, а й впливає на трансформацію людства в цілому. А відомий політичний і освітній діяч Гуго Колонтай казав, що «людська рука – ключ, без якого не вдасться досягнути багатства, що рука і промисел працюючої людини дадуть собі раду в будь-якій частині світу».

Характеризуючи нову програму на відповідність її вимогам формування технологічної культури учнів, доцільно звернути увагу ще на один важливий факт. Так, усі попередні програми з трудового навчання спрямовувалися на соціальну захищеність випускника школи. Під цим розумілося володіння мінімальним запасом знань і вмінь, необхідних для швидкого опанування нескладною робітничою професією, кожним юнаком чи дівчиною. Причому вважалося, що це потрібно саме тим випускникам школи, які не змогли вступити до навчання у ВНЗ. І набуті на уроках трудового навчання знання та вміння знадобляться їм для більш-менш успішного працевлаштування. Такі програми не в повній мірі сприяли формуванню в учнів технологічної культури, основна увага в них приділялася формуванню культури праці. Але життєві реалії зовсім інші – розрив (і значний) між змістом трудового навчання та дійсно потрібними навіть для нескладних професій знаннями й уміннями в умовах стрімкого удосконалення та ускладнення засобів виробництва й виробничих технологій став досить помітним. І проблема соціалізації сьогодні має більш широкі межі, які визначаються особливостями розвитку інформаційного суспільства.

Висновки. Таким чином, технологічна культура, відповідаючи на питання що і як створює людська діяльність, виступає мірою ставлення людини до світу, влади її над природою. Культура визначає межі можливого та перспективного технологічного розвитку. Тому, оволодіння в процесі трудового навчання сучасною технологією в широкому філософському розумінні означає необхідність вироблення в учнів правильного, справді культурного відношення до неї не тільки як до способу перетворення навколишнього світу з метою задоволення різних потреб людини, а й як до способу виживання людства, використання новітніх і традиційних технологічних досягнень з позиції здорового сенсу.

Володіння способами перетворювальної діяльності стає одночасно й показником розвитку культурного рівня особистості. І навчальна програма з трудового навчання для учнів 5-9 класів 2012 року більшим чи меншим чином забезпечує можливість формування в них технологічної культури.

А. Цина

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і методики технологічної та професіональної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

УДК 378.5.091.33:331.101.3

ШЛЯХИ ВИРШЕННЯ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Розглядаються шляхи вдосконалення тих складових змісту та організації сучасного трудового навчання, які поки ще реалізуються недостатньо ефективно в межах вимог оновленого Державного освітнього стандарту. Пошук спрямовано в напрямку розв'язання проблеми ефективності трудового навчання в умовах обмеженого часу шляхом обґрунтованого вибору технологій навчання.

Ключові слова: *трудове навчання, технології навчання, компетентність і професіоналізм учителя*

А. Цына

доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и методики технологического и профессионального образования Полтавского национального педагогического университета имени В.Г. Короленка

ПУТИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ СОВРЕМЕННОГО ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ

Рассматриваются пути усовершенствования тех составляющих содержания и организации современного трудового обучения, которые пока еще реализуются недостаточно эффективно в рамках требований обновленного Государственного образовательного стандарта. Поиск направлен в направлении решения проблемы эффективности трудового обучения в условиях ограниченного времени путем обоснованного выбора технологий обучения.

Ключевые слова: *трудовое обучение, технологии обучения, компетентность и профессионализм учителя.*

А. Tsyna

doctor of pedagogical sciences, professor, head of department of pedagogy and methodology of technology and education professinoalnoyi poltava national pedagogical university named after V. Korolenka